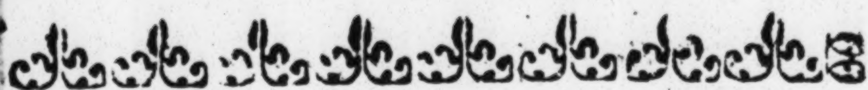
PETRI RAMI
VEROMANDUI,
Regij professoris,

DIALECTICÆ
LIBRI DUO.

Edinburgi Excudebant Hæredes *Andreæ Hart*, 1637.

NATIONAL LIBRARY OF SCOTLAND

PETRI RAMI DIALECTICÆ, LIBER PRIMUS: de inventione.

CAP. I.

Quid Dialectica?

Dialectica est ars bene disserendi, eodemque sensu logica dicta est.

CAP. II.

De partibus dialecticæ, deque argumenti generibus.

Dialecticæ partes duæ sunt, inventio & iudicium.

Inventio est pars dialecticæ de inveniendis argumentis.

Argumentum est, quod ad aliquid arguendum affectum est:

Quales sunt singulæ rationes, solæ & per se consideratæ.

Argumentum est artificiale aut inartificiale.

Artificiale, quod ex sese arguit.

Est autem *primum, vel a primo ortum.*

Primum, quod est suæ originis.

Estque simplex aut comparatum.

Simplex, quod simpliciter & absolutè consideratur.

Estq́ consentaneum, aut dissentaneum.

Consentaneum est, quod consentit cum re, quam arguit.

Estque consentaneum absolutè aut modo quodam.

Absolutè ut causa & effectum.

CAP. III. De efficiente, procreante & conservante.

Causa est, cuius vi res est.

Itaque primus hic locus inventionis fons est omnis scientiæ: scirique demum creditur, cuius caussa teneatur: ut merito dicatur a Poeta:

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas.

Causa est efficiens & materia, ut forma & finis.

Efficiens est causa, à qua res est.

Cuius etsi vera genera nulla nobis appareant, ubertas tamen permagna modis quibusdam distinguitur.

Primo quod procreet aut tueatur. Ovidius 4. de Remed.

Ergo ubi visus eris nostra medicabilis arte,
Fac monitis fugias ocia prima meis:
Hæc ut ames, faciunt: hæc quæ fecere, tuentur;
Hæc sunt jucundi causa cibusque mali.
Ocia si tollas, periere Cupidinis arcus,
Contemtæque iacent & sine luce faces.

Sic pater & mater procreant, nutrix tuetur, 4 Æneid.

Non tibi diva parēs generis, nec Dardanus auctor
Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanæq; admorunt ubera tigres.

Sic Romulus conditor Romanæ urbis, reges deinde reliqui, consules, imperatores, tutores & conservatores fuere.

CAP. IIII. De efficiente sola & cum aliis.

Secundo, causa efficiens sola efficit aut cum aliis.

Earumque omnium sæpe alia principalis, alia adiuvans & ministra.

Æneid. 9. Nisus avocat ab Euryalo in se factæ cædis & culpam & pœnam; quia solus auctor fuerit:

Me me; adsum qui feci: in me convertite ferrum
O Rutuli! mea fraus omnis: nihil iste nec ausus,
Nec potuit. ————

Solitaria causa cum plerisque & principalibus & sociis pro Marcello variè adhibetur. nam bellicas laudes (ait Orator) solēt quidam extenuare verbis, easque detrahere ducibus, & com-

communicare cum multis, ne propriæ sint imperatorum: & certe in armis militum virtus, locorum opportunitas, sociorum auxilia, classes, commeatus multum iuvant: maximam vero partem quasi suo iure fortuna sibi vendicat: & quicquid est prospere gestum, id pene omne ducit suum. At vero huius gloriæ Cæsar, quam es paulo ante adeptus, socium habes neminem: totum hoc, quantumcunque est (quod certe maximum est) totum (inquam) est tuum. Nihil tibi ex ista laude centurio, nihil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit: quin etiam illa ipsa rerum humanarum domina fortuna, in istius se societatem gloriæ non offert, tibi cedit, tuam esse totam ac propriam fatetur.

Instrumenta etiam in causis adiuvantibus connumerantur.

Quo argumento impius Epicureus disputat mundum nunquam esse factum, 1. de Nat. Quibus enim (ait) oculis animi intueri potuit, vester Plato fabricam illam tanti operis, qua construi à Deo atque ædificari mundum facit? Quæ molitio? quæ ferramenta? qui vectes? quæ machinæ? qui ministri tanti operis fuerunt?

CAP. V. De efficiente per se & per accidens.

Tertio, causa efficiens per se efficit aut per accidens.

P

Per se, quæ sua facultate efficit: ut quæ natura vel consilio faciunt.

Ventorum naturalis efficientia est 1. Æneid.

Incubuere mari, totumque a sedibus imis
Vna Eurusque Notusq; ruunt, creberq; procellis
Africus, & vastos tollunt ad littora fluctus.

Consilii exemplum est illa Ciceronis de se confessio, Suscepto bello, Cæsar, gesto etiam magna ex parte, nulla vi coactus, judicio meo ac voluntate, ad ea arma profectus sum, quæ erant sumta contra te.

Per accidens efficit causa, quæ externa facultate efficit: ut in his, quæ fiunt necessitate vel fortunâ.

Necessitate, quum efficiens vi cogitur ad effectum.

Qualis est Pompejanorum excusatio. At mihi quidem (ait Orator) si proprium & verum nomen nostri mali quæratur, fatalis quædam calamitas incidisse videtur & improvidas hominum mentes occupavisse: ut nemo mirari debeat humana consilia divina necessitate esse superata.

Fortuna est causa per accidens, quando præter efficientis scopum aliquid accidit.

Sic casu fortuito (ait Tullius 3. de nat. deor.) Pheræo Iasoni profuit hostis, qui gladio vomicam ejus aperuit, quam medici sanare non poterant.

In hoc genere causarum imprudentia connumerari solet.

Ovid. 2. Trist.

Cur aliquid vidi? cur noxia lumina feci?
Cur imprudenti cognita culpa mihi est?
Inscius Actæon vidit sine veste Dianam;
Præda suis canibus nec minus ille fuit.
Scilicet in superis etiam fortuna luenda est,
Nec veniam, læso numine, casus habet.

Hinc sumitur deprecatio: qualis est pro Ligario: ignosce, pater: erravit: lapsus est: non putavit: si unquam posthac. Et paulo post: erravi: temere feci: pænitet, ad clementiam tuam confugio, delicti veniam peto: ut ignoscas oro.

Fortunæ autem nomen ignoratio causarum confinxit. Quum enim aliquid præter consilium spemquè contigerit, fortuna vulgo dicitur. Nec inscite Iuvenalis.

Nullum numen abest, si sit prudentia: sed te
Nos facimus, fortuna, deam, cœloque locamus.

CAP. VI. De materia.

Materia est causa, ex qua res est.

Hoc argumento ficto, apud Ovid. 2. Metam. Solis, domus auro pyropo, ebore, argento componitur:

Regia Solis erat sublimibus alta columnis,
Clara micante auro, flammasq; imitante pyropo:
Cujus ebur nitidum fastigia summa tegebat:
Argenti bifores radiabant lumine valvæ.

Cæsar 1. bell. civil. Imperat militibus Cæsar, ut naves faciant, cuius generis cum superi-

rioribus annis usus Britanniç docuerat: carinæ primum ac statumina ex levi materia fiebant: reliquum corpus navium viminibus contextum coriis integebatur.

CAP. VII. De forma.

Causæ primum genus eiusmodi est in efficiente & materia: secundum sequitur in forma & fine.

Forma est causa, per quam res est id quod est.

Ideoq; hinc a cæteris rebus distinguitur

Et forma simul cum re ipsa ingeneratur

Anima rationalis est forma hominis: quia per eam homo est homo, & distinguitur a cæteris omnibus naturis: geometricarum figurarum in triangulis, quadrangulis sua forma est: physicarum, cœli, terræ, arborum, piscium sua forma est.

Unde præcipua rerum ut natura est, sic erit explicatio, si possit inveniri:

Ut in artificiosis rebus facilius occurret, Cæsar 7. Muri autem omnes Gallici hac fere forma sunt: trabes directæ perpetuæ in longitudinem, paribus intervallis distantes inter se binos pedes, in solo collocantur: hæ revinciuntur introrsus & multo aggere vestiuntur ea autem, quæ diximus, intervalla grandibus in fronte saxis effarciuntur. His collocatis & coagmentatis alius insuper ordo adjicitur

ut idem illud intervallum servetur, neque inter se contingant trabes, sed paribus intermissæ spatiis singulæ singulis saxis interiectis arcte contineantur: sic deinceps omne opus contexitur, dum iusta muri alitudo expleatur. Hoc cum in speciem varietatemque opus deforme non est, alternis trabibus ac saxis, quæ rectis lineis suos ordines servant: tum ad utilitatem, & defensionem urbium summam habet opportunitatem: quod & ab incendio lapis, & ab ariete materia defendit: quæ perpetuis trabibus pedes quadragenos plerumque introrsus revincta neque perrumpi, neque distrahi potest,

Sic forma Virgiliani portus explicatur Æneid. 3.

Est in secessu longo locus: insula portum
Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur, inq; sinus scindit sese unda reductos:
Hinc atque hinc vastæ rupes geminiq; minantur
In cœlum scopuli, quorum sub vertice late
AEquora tuta silent: tum silvis scena coruscis
Desuper, horrentiq; atrũ nemus imminet umbra,
Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum
Intus aquæ dulces, vivoque sedilia saxo,
Nympharũ domus: hic fessas non vincula naves
Ulla tenent: unco non alligat ancora morsu.

CAP. VIII. De fine.

Finis est causa, cuius gratia res est:

Physicis rebus finis homo propositus est: homini Deus. Omnium artium est aliquod summum bonum & finis extremus: ut grammaticæ, bene loqui; Rhetoricæ, bene dicere:

logicæ

Logicæ, bene disserere. Iuno 1. Æneid connubii finem assumit, quum Æolo Deiopeiam pollicetur, solatii scilicet prolisque gratia.

Sunt mihi bis septē præstanti corpore Nymphæ,
Quarum (quæ forma pulcherrima) Deiopeiam
Connubio jungam stabili propriamque dicabo,
Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.

In defensione Ligarii Cicero Tuberonem accusatorem urget, quum armorum contra Cæsarem susceptorum finem premit. Et certe (ait) contra ipsum Cæsarem est congressus armatus. Quid enim, Tubero, tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? quis sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?

CAP. IX. De effectis.

Effectum est, quod è causis existit.

Sive igitur gignatur, sive corrumpatur, sive modo quolibet moveatur quidlibet, hic motus & res motu facta effectum dicitur.

Huius loci sunt laudes & vituperationes, quarum pleni sunt libri sacri & profani.

Æneid. 6. facta variorum populorum comparantur ad nominis Romani laudem:

Excudent alii spirantia mollius æra,
Credo equidē, ducent vivos de marmore vultus.

Ora-

Orabunt causas melius, cœlique meatus
Describent radio, & surgentia sidera dicent.
Tu regere imperio populos, Romane, memento:
Hæ tibi erunt artes: pacique imponere morem,
Parcere subiectis, & debellare superbos.

Huc dicta scriptaq; referenda sunt.

Pericles & Hortensius bene dicendi laude celebrantur: eodemque argumento Demosthenes & Cicero etiam bene scribendi.

Ad hunc locum referuntur consilia & deliberationes, etiamsi omnino ad exitum perductæ non fuerint.

Parmenio & Philotas morte mulctati sunt, quia coniurationis in Alexandrum essent suspecti: ut Curtius & Arrianus meminerunt. De Lentulo & Cethego aliisque Catilinæ popularibus, Romani senatus iudicio supplicium sumtum est.

Sunt etiam effecta virtutum & vitiorum.

Horatius hoc modo ebrietatis effecta describit:

Quid non ebrietas designat? operta recludit,
Spes iubet esse ratas; in prælia trudit inermem:
Sollicitis animis onus eximit, ac docet artes.
Fœcundi calices quem non fecere disertum?
Contracta quem non in paupertate solutum?

CAP. X. De subiecto.

Argumentum modo quodam consentaneum succedit, ut subiectum & adiūctū

Sub-

Subiectum est, cui aliquid adiungitur.

Anima est subiectum scientiæ, ignorantiæ, virtutis, vitii, quia hæc præter essentiam accedunt: corpus, sanitatis, morbi, roboris, infirmitatis, pulchritudinis, deformitatis.

Homo subiectum est divitiarum, paupertatis, honoris, infamiæ, vestitus, comitatus.

Locus est subiectum rei locatæ. Sic philosophi divinis entibus, licet parte & magnitudine carentibus, attribuunt locum. Sic geometræ locum locique differentias in rebus geometricis: sic physici multo etiam diligentius in rebus physicis considerant, in mundo, in elementis simplicibus, in rebus compositis. Sic Virgilius in Georgicis suum quemque propositis rebus locum deligendum admonet, ut segetibus, arboribus, vitibus, pascuis.

At prius ignotum ferro quam scindimus æquor,
Ventos & varium cœli prædiscere morem
Cura sit, ac patrios cultusq; habitusq; locorum.
Et quid quæq; ferat regio, & quid quæq; recuset
Hic segetes, illic veniunt felicius uvæ:
Arborei fœtus alibi, atque injussa virescunt
Gramina.

Sensilia sensuum, & res virtutibus ac vitiis proposita, subiecta vitiorum & virtutum hoc modo nominantur.

Color est subiectum visus; sonus subiectum auditus; quia hi sensus in his sensilibus occupantur & exercentur. Virtutes & vitia declarantur in ethicis hoc argumento: temperantia & intemperantia volupeate; magnanimitas

tas & ignavia periculo: liberalitas & avaritia divitiis. Sic res numerabilis arithmeticæ, mensurabilis (ut ita dicam) Geometricæ subiicitur. Eiusmodi subiecto Cicero 2. Agrar. disputat, inter Campanos nullam contentionem esse, quia nullus sit honor. Non gloriæ cupiditate (ait) efferebantur, propterea quod vbi honos publice non est, ibi cupiditas gloriæ esse non potest: non contentione nec ambitione discordes. Nihil enim supererat, de quo certarent: nihil quod contra peterent: nihil ubi dissiderent. Eodem argumento a Propertio dictum est:

Navita de ventis, de tauris narrat arator,
 Enumerat miles vulnera, pastor oves.

CAP. XI. De adiuncto.

Adiunctum est, cui aliquid subiicitur.

Quod argumentum etsi subiecto est levius attamen est copiosius & frequentius. Itaque, quod de eius modi signis ait Ovid. 2. de Remedio,

Forsitan hæc aliquis (nā sunt quoq;) parva vocabit
 Sed quæ non prosunt singula multa juvant.

Animi corporisque & totius hominis bona & mala, quæ dicuntur, adiuncta sunt animi, corporis, hominis.

Denique quicquid ulli subiecto extrinsecus accidit adiunctum eius est.

Ut autem locus est in subiectis, sic *tempus est* in adiunctis; *duratio* nempe *rerum præterita, præsens & futura*: omninoque *qualitates* sub-

subjectis præter causas adiunctæ, sive *propria* sint, *quæ omni soliq; subiecto semper conveniunt* ut homini risus, equo hinnitus, cani latratus: sive *communes, quæcunq, non sunt eo modo propria.*

Hoc genere argumenti Fannium Chæream Cicero pro Roscio Comœdo cavillatur: Nonne ipsum caput & supercilia illa penitus abrasa olere malitiam, & clamitare calliditatem videntur? Nonne ab imis unguibus usque ad verticem summum (si quam conjecturam affert homini tacita corporis figura) ex fraude, fallaciis, mendaciis constare totus videtur? qui idcirco capite & superciliis semper est rasis, ne pilum ullum viri boni habere dicatur. Sic Martialis 2. Lib. Zoilum ludit:

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine luscus
Rem magnam præstas, Zoile, si bonus es.

Sic vestitus & comitatus res adiunctæ sunt quo circumstantiæ genere Dido venatum proficiscens, magnificè 4. AEneid. depingitur.

Oceanum interea surgens aurora reliquit,
It portis, iubare exorto, delecta iuventus:
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
Massylique ruunt equites & odora canum vis:
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum exspectant: ostroque insignis & auro
Stat sonipes, ac frena ferox spumantia mandit.
Tandem progreditur, magna stipante caterva,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo,
Cui pharetra ex humero, crines nodantur in aurum
Aurea purpuream subnectit fibula vestem.

Est vero adiunctorum ab subiecta, quibus

quibus occupantur, usus item magnus

Hoc argumento Plato miseras civitates auguratur, quæ medicorum & iudicum multitudine indigeant; quia multam quoque & intemperantiam & iniustitiam in ea civitate versari necesse sit.

Sed consentaneorum categoria sic est, unde quidvis alteri consentaneum, vel idem vel unum dici possit: omnesque modi unitatis & (ut ita dicam) identitatis huc sunt tanquam ad primos & simplices fontes referendi.

CAP. XII. De diversis.

Argumentum primum consentaneum expositum est.

Dissentaneum sequitur, *quod a re dissentit.*

Sunt autem *dissentanea inter se æque manifesta: alterumque ab altero æqualiter arguitur: tametsi sua dissensione clarius elucescant.*

Dissentanea sunt diversa vel opposita.

Diversa sunt dissentanea, quæ sola ratione dissentiunt.

Quo de genere sunt illa frequentissima, *non hoc, sed illud, quanquam, tamen.*

Pro Pompeio: Non victoriam, sed insignia victoriæ reportarunt. Ovid. 2. de Arte:
Non formosus erat, sed erat facundus Vlysses.

AEnd.

Æneid. 2.

Hic Priamus, quanquam in media iam morte tenetur,
Non tamen abstinuit.

Paulo secus in Eunucho,

Nam si ego digna hac contumelia
Sum maximè: at tu indignus, qui faceres tamen

Item illa alius modi, Pro Lig. Scelus tu illud vocas, Tubero? cur? isto enim nomine illa adhuc causa caruit. Alii enim errorem appellant, alii timorem: qui durius, spem, cupiditatem, odium, pertinaciam: qui gravissime, temeritatem; scelus, præter te adhuc nemo.

CAP. XIII. De disparatis.

Opposita sunt dissentanea, quæ ratione & re dissentiunt.

Itaq: eidem attribui, secundum idem, & ad idem, & eodem tempore non possunt

Sic Socrates albus & ater non potest eadem parte esse: pater & filius eiusdem: sanus & æger eodem tempore: at albus esse potest alia parte, & ater alia: pater huius, filius illius: sanus hodie, cras æger.

Itaque ex altero affirmato alterum negatur.

Opposita sunt disparata, aut contraria.

Disparata sunt opposita, quorum unum multis pariter opponitur:

Ut viride, cineraceum, rubrum, media sunt inter album & nigrum, quæ singula extremis

&

& inter se disparata sunt. Sic liberalitas & avaritia inter se disparantur. Sic homo, arbor, lapis, & eiusmodi res infinitæ disparantur. nec eadem res potest esse homo, arbor, lapis, Virgil. 1. AEneid. hoc argumento disputat.

O quã te memorẽ, virgo! namq: haud tibi vultus
Mortalis: nec vox hominem sonat: O dea certe.

CAP. XIIII. De relatis.

Contraria sunt opposita, quorum unum uni tantum opponitur.

Suntque affirmantia, aut negantia.

Affirmantia, quorum utrumque affirmat, ut relata & adversa.

Relata sunt contraria affirmantia, quorum alterum constat è mutua alterius affectione.

Atque inde nominata sunt relata: ut pater qui filium habet, & filius qui patrem habet.

Et ob hanc mutuam relationis causam, relata dicuntur simul esse natura: ut qui alterum perfecte norit, norit & reliquũ.

Pro Mar. Ex quo profecto intelligis, quanta in dato beneficio sit laus, quum in accepto tanta sit gloria. Martialis in Sosibianum lib. I

Tum servum scis te genitum, blandeque fateris,
Quum dicis dominum, Sosibiane, patrem.

Sic apud Quintilianum lib. 5. cap. 10. Si portorium Rhodiis locare honestum est, & Hermacreonti conducere. Quomodo & in

Oratore

Oratore perfecto Tullius: Num igitur est periculum (ait) ne quis putet in magna arte & gloriosa turpe esse docere alios id, quod ipsi fuerit honestum discere? Studium vero quoddam suum Cicero è relatis illis in oratore prodidit. Iam illa (inquit) matura, uxor generi, noverca filii, filiæ pellex. Quod idem in ferreæ ętatis descriptione Ovidius apertius affectavit. 1. Metam.

—— Non hospes ab hospite tutus,
Non socer a genero: fratrū quoq; gratia rara est
Imminet exitio vir coniugis, illa mariti:
Lurida terribiles miscent aconita novercæ:
Filius ante diem patrios inquirit in annos.

Atqui *argumentum talis relationis contrarium nihil habet, imo arguit mutuas causas*, ut sum tuus pater, tu es igitur meus filius. *At quum dico*, sum tuus pater, non igitur sum tuus filius, *tum contraria vere sunt*.

CAP. XV. De adversis.

Adversa sunt contraria affirmantia, quæ inter se velut è regione perpetuò adversantur.

AEneid. 11.

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

Sic albor & nigror, calidum & frigidum, virtus & vitium opponuntur. Parad. 1. contra Epicureos. Illud tamen arcte tenent, accurateque defendunt; voluptatem esse summum bonum: quæ quidem mihi vox pecudum videtur

detur, non hominum. Tu, quum tibi sive Deus, sive mater (ut ita dicam) rerum omnium natura dederit animum, quo nihil est præstantius, neque divinius, sic te ipse abiicies ac prosternes, ut nihil inter te atque inter quadrupedem interesse putes? Pecudem & hominem adversa Cicero opposuit: voluptas pecudis bonum est, non igitur hominis. Sic libertas & servitus apud Tibullum. 2. lib.

Sic mihi servitium video dominamque paratam,
Tu mihi libertas illa paterna vale.

Pro Marc. Nunquam enim temeritas cum sapientia commiscetur, nec ad consilium casus admittitur.

CAP. XVI.

De contradicentibus.

Contraria negantia sunt, quorum alterum ait, alterum negat idem.

Eaque sunt contradicentia, aut privantia.

Contradicentia sunt contraria negantia, quorum alterum negat ubique.

Ut iustus, non iustus: animal, non animal: est, non est, sunt contradicentia. Sic in defensione Murænæ contradicitur sententiis Catonis & Ciceronis, illius Stoici, huius Academici. Dialogus est his verbis: Nihil ignoveris imo aliquid, non omnia. Nihil gratiæ causa feceris: imo ne resistito gratiæ, quum officium

&

& fides postulabit. Misericordia commotus ne sis, etiam in dissolvenda severitate: sed tamen est aliqua laus humanitatis. In sententia permaneto: enim vero nisi sententia alia vicerit melior. Martial. lib. 1.

Bella es, novimus: & puella, verum est,
Et dives, quis enim potest negare?
Sed dum te nimium, Fabulla, laudas,
Nec dives, neque bella, nec puella es.

Cicero in Tusc. cogit hoc argumento Atticum Epicureum fateri mortuos miseros non esse, si omnino nulli sint, ut Epicurei credebant. Iam mallem (ait) Cerberum metueres, quam ista tam inconsiderate diceres. *Atticus*. Quid tandem? *Marcus*, Quem esse negas, eundem esse dicis: ubi est acumen tuum? quum enim miserum esse dicis, tum eum qui non sit, esse dicis. Tum post longam disputationem *Atticus* ait: Age, iam concedo non esse miseros, qui mortui sunt: quoniam extorsisti, ut faterer, qui omnino non essent, eos ne miseros quidem esse. Sic Terentianus Phaedria Dori Eunuchi dictum elevat, quod affirmasset prius, quae post infitiaretur.

Modo ait, modo negat.

CAP. XVII. De privantibus

Privantia sunt contraria negantia, quorum alterum negat in eo tantum subiecto in quo affirmatum suapte natura inest.

Atque hic affirmatum dicitur habitus,

nega-

negatum autem privatio.

Sic motus & quies. Sic ebrius & sobrius. Martialis libro. 3.

Ebrius es: nec enim faceres hæc sobrius unquam.

Sic cæcum esse & videre. Pro Cælio, exsistat igitur ex hac familia aliquis, ac potissimum cœcus ille, minimum enim dolorem capiet, qui istam non videbit. Sic pauper & dives opponuntur apud Martial lib. 5.

Semper eris pauper, si pauper es, AEmiliane,
Dantur opes nullis nunc nisi divitibus.

Talia sunt mors & vita in Miloniana: Huius mortis sedetis ultores, cuius vitam, si putetis per vos restitui posse, nolitis. Item tacere & loqui 1. Cat. Quid expectas auctoritatem loquentium, quorum voluntatem tacitorum perspicis? pro Marc. Doleo quum respublica immortalis esse debeat, eam in unius mortalis anima consistere.

Sed dissentaneorum categoria sic est, unde quidvis ab altero differre quolibet modo possit.

CAP. XVIII. De paribus

. Argumenta simplicia ita fuerunt in consentaneis & dissentaneis.

Comparata sunt, quæ inter se comparantur.

Quæ tametsi ipsa comparationis natura æque nota sunt: attamen alterum altero alicui notius & illustrius esse potest.

V.
N

Sæpe

Sæpeque notis brevius indicantur, aliquando partibus plenius distinguuntur, quæ propositio redditioq: nominantur.

Atque omnino comparata etiam ficta, arguunt fidemque faciunt.

Comparatio est in quantitate vel qualitate.

Quantitas, qua res comparata quantæ dicuntur.

Estque parium vel imparium.

Paria sunt, quorum est una quantitas.

Argumentum igitur paris est, quum par explicatur a pari,

Eiusque notæ sunt *par, æquale, æquare: idem quod, tam quam, tanto, quanto, tot quot, & non magis, non minus.* Virgil. AEneid. 2.

Par levibus ventis.

AEneid. 3.

Et nunc æquali tecum pubesceret ævo.

AEneid. 6.

En huius, nate, auspiciis illa inclyta Roma
Imperium terris, animos æquabit olympo.

Propositio deinde redditioque distinguuntur.

Catil. 4. Cuius res gestæ atque virtutes iisdem, quibus solis cursus, regionibus ac terminis continentur. AEneid. 4

Tam ficti pravique tenax, quam nuntia veri.

Catull. Tanto

Tanto pessimus omnium poeta,
Quanto tu optimus omnium patronus.

Ovid. 4. Trist.

Littora quot conchas, quot amœna rosaria flo
Quotque soporiferum grana papaver hab
Silva feras quot alit, quot piscibus unda na
Quot tenerum pennis aëra pulsat avis:
Tot premor adversis: quæ si comprendere co
Icariæ numerum dicere coner aquæ,

Philip. 9. Neque enim ille magis iuris co sultus, quam iustitiæ fuit. Itaque quæ pro ciscebantur a legibus & a iure civili, sem ad facilitatem æquitatemque referebat: neq constituere litium actiones malebat, qua controversias tollere. Ovid. 2. de arte;

Non minor est virtus, quam quærere, parta tu

Pro Mur- Paria cognosco esse ista in L. M rena, atque ita paria, ut neque ipse dignit vinci potuerit, neque te dignitate superar 2. Philip. Quorum facinus commune, cur n eorum præda communis? Ter. in Adel.

Quando ego non curo tuum, ne cura meum.

Huius vero loci sunt consectaria ill è contrariis quidem orta, sed pariu collatione tractata.

Ut Martialis illud,

Tum servum scis te genitum, blandeque fateri
Quum dicis dominum, Sosibiane, patrem.

Ovid. 1. Fast.

In precio precium nunc est, dat census honore
Census amicitias: pauper ubique jacet.

Ex adversis sunt frequentiora.

Cicero pro Sylla: neq; vero quid mihi irascare, intelligere possum: si, quod eum defēdo quem tu accusas, cur tibi quoq; ipse non succenseo, qui accuses eum quem ego defendo? Inimicum, inquis, accuso meum: & amicū (inquam) ego defendo meum. Sic 5. Tusc. Quod quum fateantur satis magnam vim esse in vitiis ad miseram vitam, nonne fatendum est eādem vim in virtute esse ad beatam vitā? Contraria enim contrariorum sunt consequentia.

Sic interdū lacessiti par pari reponimus.

Qualis est Ecl. 3 apud Virgilium contentio pastorum: Damœtæ, primo hoc ęnigma proponentis

Dic quibus in terris (& eris mihi magnus Apollo)
Tres pateat cœli spatium non amplius ulnas?

Et Menalcæ, alterum ænigma reponentis.

Dic quibus in terris inscripti nomina Regum
Nascantur flores, & Phyllida solus habeto.

Paria vero ficta sunt illa apud AEschinem Socraticum, quibus demōstrat Socrates, cum Xenophontis uxore, & cum Xenophonte ipso Aspasiam loquutam. Dic mihi, quæso, Xenophontis uxor, si vicina tua melius habeat aurū quam tu habes, utrum illius an tuum malis? Illius, inquit. Et si vestem, & cæterum ornamētum muliebre precii majoris habeat, quam tu habes, tuamne an illius malis? Illius vero respondit. At vero, si virum illa meliorem habeat, quam tu habes, an illius malis? Hic mulier ęrubuit. Aspasia autem cum ipso Xeno-

phonte sermonem instituit: quæso, inquit, si vicinus tuus meliorem equum habeat, quam tuus est, tuumne equum malis an illius? Illius, inquit. Quodsi meliorem fundum habeat, quam tu habes, utrum tandem illius malis? Illius, inquit, meliorem scilicet. Quodsi uxorem meliorem habeat, quam tu habes, utrum illius malis? Atque hic Xenophon quoque ipse tacuit.

CAP. XIX. De maioribus.

Imparia sunt, quorum quantitas non est una.

Impar est maius aut minus.

Maius est, cuius quantitas excedit.

Propriæ notæ sunt huius rationis; *non solum, sed etiam: malo hoc, quam illud: plus quam:* item per *comparationem Grammaticam.*

Cicero pro Murena:

Tollitur è medio non solum ista verbosa simulatio prudentiæ, sed etiam illa domina rerum *sapientia: vi geritur res. Spernitur orator* non solum odiosus in dicendo, aut loquax, verum etiam *bonus, horridus miles amatur.*

Hinc sumitur *logica quædam gradatio climaci rhetoricæ interdum coniuncta.* Pro Milone: neque vero se populo solum, sed etiam senatui tradidit: neque senatui modo, sed etiam publicis præsidiis & armis: neque his tantum, verum etiam ejus potestati, cui senatus totam rempub. omnem Italiæ pubem, cuncta populi Romani

Romani arma commiserat. *Iuvenalis* Satyra 8. adversus gloriosum nobilem:

Malo pater tibi sit Thersites, dummodo tu sis
Aeacidæ similis, Vulcaniaque arma capessas,
Quam te Thersitæ similem producat Achilles.

Pro Marc. Plus admirationis habitura, quam gloriæ. AEneid. 1.

O socii (neque enim ignari sumus ante malorũ)
O passi graviora! dabit Deus his quoque finem.

Cic. pro Mur. Noli tam esse injustus, ut: quum tui fontes vel inimicis tuis pateant, nostros rivulos etiam amicis putes clausos esse oportere.

Hinc illa *gradatio est sine climace Rhetorica* apud Terent.

Thr. Magnas vero agere gratias Thais mihi? *Gn.* Ingentes *Thr.* Ain tu? Læta est: *Gn.* Non tam ipso quidem dono, quam abs te datum esse: id vero serio triumphat.

Ficta vero maiora etiam plurimum valent. Terent. Heaut. Satrapes si siet
Amator, nunquam sufferre eius sumtus queat
Nedum tu possis. Æneid. 5.

Magnanime AEnea, non si mihi Iupiter auctor
Spondeat, hoc sperem Italiam contingere cœlo:
Mutati transversa fremunt, & vespere ab atro
Consurgunt venti, atque in nubem cogitur aer:
Nec nos obniti contra, nec tendere tantum
Sufficimus.

CAP. XX. De minoribus.

Minus est, cuius quantitas exceditur.

Minus autem sæpe indicatur propriis notis, ut, *non solum, sed ne: potius hoc, quam illud: cum, tum.* Item per *Grammaticam comparationem,* denique *per negationem parium.*

Cicero 2. Catil. Nemo non modo Romæ sed ne ullo in angulo totius Italiæ oppressus ære alieno fuit, quem non ad hoc incredibile sceleris fœdus asciverit. 1. Catil. Ut exul potius tentare, quam consul vexare rempub. possis. 1. Agr. Quę cum omnibus est difficilis & mala ratio, tum vero mihi præter cæteros. Ovid. 3. Trist.

Sævior es tristi Busiride, sævior illo,
Qui falsum lento torruit igne bovem.

Ovid. 1. Remed.

Vt corpus redimas, ferrum patieris & ignes,
Arida nec sitiens ora levabis aqua:
Vt valeas animo quicquam tolerare negabis?
At precium pars hæc corpore maius habet.

Atque huius eiusdem speciei sunt hæ formulæ, quæ fiunt negatione parium. Philip. Omnes ex omni ætate, qui in hac civitate intelligentiam iuris habuerunt, si unum in locum conferantur, cum Servio Sulpicio non sunt conferendi. Cat. 2. Quanquam illi qui Catilinam Massiliam ire dictitant, non tam hæc queruntur, quam verentur. Pro Muræna; Quod enim fretum, quem Euripum tot motus, tantas, tam varias habere putaris agitationes fluctuum: quantas perturbationes & quantos æstus habet ratio comitiorum?

Aliquando nota nulla est.

Pro

Pro Marcel. Tantum abes a perfectione maximorum operum, ut fundamenta, quæ cogitas, nondum jeceris. Pro Archia. Saxa & solitudines voci respondent: bestiæ sæpe immanes cantu flectuntur atque consistunt: nos instituti rebus optimis non poetarum voce moveamur?

Ver. 7. *Gradatio illa est a minoribus.* Facinus est vincire civem Romanum; scelus verberare prope parricidium necare; quid dicam in crucem tollere?

Finguntur etiam minora. Virg. Ecl. 1.

Ante leves ergo pascentur in æthere cervi,
Et freta destituent nudos in littore pisces;
Ante pererratis amborum finibus exul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim
Quam nostro illius labatur pectore vultus.

Philip. 2. O rem non modo visu fœdam, sed etiam auditu! Si inter cœnam in tuis immanibus illis poculis hoc tibi accidisset, quis non turpe duceret? In cœtu vero populi Rom negocium publicum gerens, magister equitum cui ructare turpe esset, is vomens, frustis esculentis vinum redolentibus gremium suum & totum tribunal implevit.

CAP. XXI.

De similibus.

Adhuc comparatio in quantitate fuit, sequitur.

Comparatio in qualitate, qua res com-

paratæ quales dicuntur: nempe [illegible] aut dissimiles.

Similia sunt, quorum est eadem [illegible] litas.

Similitudo proportio dicitur, ut [illegible] proportionalia.

Notæ similitudinis (quæ uno verbo [illegible] cluditur) sunt, *similis, effigies, more, in[illegible] tanquam, sicuti*: tum negatio dissimilitu[illegible] *haud secus, non aliter.*)

1. Æneid.

Os humerosque Deo similis.

Philip. 9. Quanquam nullum monum[illegible] eum clarius Servius Sulpitius relinquere [illegible] tuit, quam effigiem morum suorum, virt[illegible] constantiæ, pietatis, ingenii, filium. 2. T[illegible]

Namque ea vel nemo, vel [illegible] mihi vulnera [illegible]
Solus Achilleo tollere more potest.

In *Pis.* Unus ille dies mihi quidem in[illegible] immortalitatis fuit, quom patriam redii. Ver. 1. Sed repente è vestigio ex homine, tanq[illegible] aliquo poculo Circæo, factus est Verres. P[illegible] Pompeio: Itaque omnes quidem nunc in his locis Cn: Pompeium, sicut aliquem, non ex hac vrbe missum, sed de cœlo delapsum intuentur. Æneid. 3. Haud secus ac jussi faciunt, Terentius in Phor. Ego isti nihilo sum aliter ac fui.

Similitudinis partes deinceps explicantur, & quidem disiunctè vel continuè.

[illegible]militudo disiuncta est, quando termini quatuor re ipsa distinguuntur.

Eclog. 5.

Tale tuum carmen nobis, divine poeta,
Quale sopor fessis in gramine.

Carmen ad auditorem, ut sopor adfessum, termini quatuor distincti sunt. Ad Frat. 1.
Quemadmodum gubernatores optimi vim tempestatis, sic sapientissimi viri fortunæ impetum persæpe superare non possunt. Hic quatuor sunt item termini, ut gubernator ad tempestatem, sic sapiens ad fortunam. 1. Trist.

Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum,
Tempore sic duro est inspicienda fides.

Cicero 2. Phil. Sed nimirum ut qui[illegible] morbo & sensus stupore, suavitatem cibi [illegible] sentiunt: sic libidinosi, avari, facinorosi v[illegible] laudis gustum non habent. Virgilius fecerat hos versus:

Nocte pluit tota, redeunt spectacula mane,
Divisum imperium cum Iove Cæsar habet.

Batyllus arrogaverat sibi, præmiumque magnum erat adeptus. His igitur similibus Batyllum Virgilius lusit:

Hos ego versiculos feci, tulit alter honores:
Sic vos non vobis nidificatis aves:
Sic vos non vobis mellificatis apes:
Sic vos non vobis vellera fertis oves:
Sic vos non vobis fertis aratra boves.

Aliquando nulla prorsus [illegible].

Virgilius Ecloga 2.

O formose puer, nimium ne crede [illegible]

Alba

Alba ligustra cadunt; vaccinia nigra leguntur.

Continua similitudo est, quando est ut primus terminus ad secundum, sic secundus ad tertium.

Leg. 3. videtisne magistratus hanc esse vim ut præsit, præscribat recta & utilia & conjuncta cum legibus? ut enim magistratibus leges, ita populo præsunt magistratus. Hic termini sunt tres, lex, magistratus, populus.

Ficta similitudo parem vim habet superioribus illis. sed præcipue in hac explicata similitudine Æsopici apologi excellunt.

Horat. 1. Epist. 1.

Quod si me populus Romanus forte roget, cur
Non ut porticibus, sic iudiciis fruar iisdem,
Nec sequar aut fugiam, quæ diligit ipse vel odit
Olim quod vulpes ægroto cauta leoni
Respondit, referam: quia me vestigia terrent
Omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum.

CAP. XXII.

De dissimilibus.

Dissimilia sunt comparata, quorum qualitas est diversa.

Dissimilitudinis propriæ notæ sunt, *dissimile, dispar, differens aliud, secus.*

Pro Plan. Quanquam dissimilis est debitio pecuniæ & gratiæ: Ennius. O domus antiqua, heu quam dispari dominare domino? Cæsar 1. bell. Gal. Hi omnes lingua, institutis legibus

legibus inter se differunt. 2. Agrar. Alio vultu, alio vocis sono, alio incessu esse meditabatur. Cic. 2. Nat. Quoniam cœpi secus agere atque initio dixeram.

Dissimilitudinis notæ etiam sunt *per negationem similium*. 3. de Orat. Non est philosophia similis artium reliquarum. 2. Æneid.

At non ille, satum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoste fuit Priamo. ——

Horat. 1. Epist.

Non eadem est ætas, non mens. ——

1. Ad Frat. Sit annulus tuus, non tanquam vas aliquod, sed tanquam ipse tu. 3. Philip. Certus dies non ut sacrificii, sic consilii expectari solet. Hoc argumento pastor ille errorem suum confitetur:

Vrbem (quam dicunt Romam) Melibœe, putavi
Stultus ego huic nostræ similem. ——

Et mox,

Sic canibus catulos similes, sic matribus hœdos
Noram, sic parvis componere magna solebam.

Ut nec canibus catuli, nec matribus hœdi, sic nec Mantua Romæ similis est.

Nota plerumque nulla est, & dissimilitudo plenius explicatur.

Quint. lib. 3. cap. 11. Brutus occidit liberos proditionem molientes, Manlius virtutem filii morte mulctavit. Catullus:

Soles occidere & redire possunt:
Nobis quum semel occidit brevis lux,
Nox est perpetua una dormienda.

CAP. XXIII. De conjugatis.

Hactenus prima argumenta sunt exposita, sequuntur

Orta de primis, quæ perinde sunt ad id quod arguunt, sicut prima, unde oriuntur: ut coniugata & notatio: distributio & definitio.

Coniugata sunt nomina ab eodem principio varie deducta:

Ut iustitia, iustus, iustè.

In coniugatis symbolum est consentaneorum argumentorum.

Propertius Lib. 2.

Libertas quoniam nulli iam restat amanti,
Nullus liber erit, si quis amare velit.

Hic libertas causa est, cur sis liber.

Cicero 3 de Nat. Deorum, quum de Dionysio tyranno loquitur. Iam mensas argenteas de omnibus delubris iussit auferri, in quibus quod more veteris Græciæ inscriptum esset, *Bonorum Deorum*, uti eorum bonitate velle se dicebat. Dii boni sunt; eorum igitur bonitate est utendum. Hic ex effectis ad causas est disputatum.

Terent. Homo sum, humani à me nihil alienum puto. Ex subiecto est ad adiunctum.

Contra Phil. 2. Non tractabo ut consulem, ne ille quidem me ut consularem. In Pison. Quum esset omnis illa causa consularis & senatoria, auxilio mihi opus fuerat & consulis & senatus.

CAP.

CAP. XXIIII. De notatione.

Notatio est nominis interpretatio.

Nomina siquidem *sunt notæ rerum: nominumq́; vel derivatorum, vel compositorum, si vera notatione fiant, ratio reddi potest ex aliquo argumento primo.*

Ut homo ab humo.

Ovid. 9. Fast.

Stat vi terra sua, vi stando vesta vocatur.

Ex causa est notatio.

At focus a flammis, & quod fovet omnia, dictus

Ex effectis est notatio.

Item 4. Ver. O Verrea præclara! Quo enim accessisti, quo non attuleris tecum istum diem etenim quam tu domum, quam urbem adiisti, quod fanum denique, quod non eversum atque extersum reliqueris Quare appellentur sane ista Verrea, quæ non ex nomine, sed ex moribus naturaque tua constituta esse videantur. Ex effectis est notatio.

Ovid. I. Fast.

Prima dies tibi Carna, datur, dea cardinis hæc est
Numine clausa aperit, claudit aperta suo.

Hic est notatio è subiecto cardine circa quem numen deæ exercetur.

At ex adiunctis notatio est Bambalionis 2. Phil. quia balbus & stupidus. Hinc igitur cavillatio in Antonium generum. Tuæ coniugis bonæ fœminæ, locupletis quidem certè, Bambalio quidam pater, homo nullo num-

ro, nihil illo contemtius: qui propter hæsitantiam linguæ ſtuporemque cordis, cognomen ex contumelia traxerit. Ex adjunctis est notatio.

E diſſentaneis autem ſunt illa apud Quintil. lib. 1. cap. 6 Lucus, quia umbra opacus, parum luceat: & ludus, quia ſit longiſſime à luſu: & dis, quia minime dives.

Poteſt etiam e comparatis eſſe notatio: ut Pyropus, quod ignis flammam imitetur.

Eſt vero ut notationi ad ſuum nomen, ſic nomini ad notationem ſua affectio.

Ut animi plenus, ergo animoſus: & contra animoſus, ergo animi plenus.

CAP. XXV. De diſtributione.

Reliquum eſt ex ortis aliunde argumentis argumentum diſtributionis & definitionis.

In qua utraque affectio reciprocationis eſt, illic parium omnium cum toto, hic definitionis cum definito.

Diſtributio eſt, quum totum in partes diſtribuitur.

Totum eſt, quod continet partes.

Pars eſt, quæ continetur à toto.

Atque ut diſtinctio totius in partes, diſtributio: ſic collectio partium ad conſtituendum totum inductio dicitur.

Diſtri-

Distributio sumitur ex argumentis toti quidem consentaneis, inter se autem dissentaneis.

Itaque tanto accuratior erit, quanto partium & cum toto consensio, & inter se dissensio maior fuerit.

CAP. XXVI.

De distributione ex causis.

Distributio prima est ex absolute consentaneis, causis nempe & effectis.

Distributio ex causis est, quando partes sunt causæ totius.

Hic distributio integri in sua membra præcipuè laudatur.

Integrum est totum, cui partes sunt essentiales.

Membrum est pars integri.

Sic Grammatica in Etymologiam & Syntaxin; Rhetorica in Elocutionem & Actionem Dialectica in Inventionem & Iudicium dividitur. Ab his enim partibus artes illæ constituuntur.

Hæc distributio principalis est, quum rei longioris explicatio suscipitur. 1. Georg:

Quid faciat lætas segetes quo sidere terram
Vertere, Mecænas, ulmisque adiungere vites
Conveniat: quæ cura boum, quis cultus habēdo

Sit

Sit pecori, atq; apibus quanta experientia parcis
Hinc canere incipiam. ———

Cic. Pro Mur. Intelligo (judices) tres totius accusationis partes fuisse: & earum unam in reprehensione vitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus esse versatam.

Quin etiam aliter tractatur hoc argumenti genus, vel a partibus ad totum vel a toto ad partes.

Catull.

Quintia formosa est multis; mihi candida; longa
Recta est: hæc ego sic singula confiteor:
Totum illud, formosa, nego. Nam nulla uenustas
Nulla in tam magno est corpore mica salis.
Lesbia formosa est: quæ cum pulcherrima tota est
Tum omnibus una omnes surripuit Veneres.

CAP. XXVII.

De distributione ex effectis, ubi de genere & specie.

Distributio ex effectis est, quando partes sunt effecta:

Ut in navi nautæ alii malos scandunt, alii per foros cursitant, alii sentinam exhauriunt gubernator autem clavum tenet in puppi.

Distributio generis in species hic excellit

Genus est totum partibus essentiale.

Species est pars generis.

Sic animal genus hominis & bestiæ dicimus. Animal enim est totum, cuius essentia, nempe,

nempe corporea, animata, sentiens, ad bestiam & hominem communiter attinet. Sic dicimus hominem & bestiam species animalis: quia partes sunt animali subiectæ, quæ animalis essentiam communem habent.

Sic dicimus hominem, genus hominum singulorum; & leonem singulorum leonum: contra vero singulos homines, species hominis: singulos leones, leonis.

Genus est generalissimū aut subalternū. Species subalterna aut specialissima.

Genus generalissimum, cuius nullum est genus.

Ut in Logica inventione, argumentum est genus generalissimum artificialium & inartificialium.

Subalternum genus, ut subalterna item species, quod species huius, illius autem genus est.

Ut causa, species est argumenti absolute consentanei, genus materiæ & formæ.

Species specialissima, qua est individua in species alias.

Ut materia & forma singulares:

Genus vero & species nota sunt causarum & effectorum.

Ut in animali est essentia corporea, quæ materia est ad species communiter attinens: tum facultas vitæ & sensus, quæ forma item

communiter ad species spectat. Quare genus *continet causas, quæ communiter ad ipsius species attinent: contra itaque etiam species effecta generis sui continent.*

Hinc universale est insigne ac præstabile, quia causam declarat.

Distributio generis in species valde quidem excellit, sed difficilis est & rara inventu.

Attamen illustrationis & exempli gratia afferemus quod poterimus. Ovid. 1. Metam. dividit animal in quinque species, stellas, aves bestias, pisces, homines: stellis animam tribuit, ut etiam philosophi tribuere:

Neu regio foret ulla suis animalibus orba,
Astra tenent cœleste solum formæque Deorum,
Cesserunt nitidis habitandæ piscibus undæ:
Terra feras cepit, volucres agitabilis aër.
Sanctius his animal mentisque capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset:
Natus homo est——

Sic Cic. 1. offic. Virtutem dividit in species quatuor, prudentiam, justitiam, fortitudinem, temperantiam. Sed omne quod honestum est, Id quatuor partium oritur ex aliqua: aut enim in perspicientia veri solertiaque versatur, aut in societate hominum tuenda, tribuendoque suum vnicuique, & rerum contractarum fide; aut in animi excelsi atque invicti magnitudine ac robore; aut in omnibus quæ fiunt, quæque dicuntur, ordine & modo, in quo inest, modestia & temperantia.

Distributio generis in formas specierū

eadem est: quia formæ cum genere constituunt suas species.

Ut animalium aliud loquens, aliud mutum.

Genus & species non solum tractantur hac simplici divisionis formula, sed etiam separatim alterum ex altero.

Pro Archia: Ac ne quis a nobis hoc ita dici forte miretur, quod alia quædam in hoc facultas sit ingenii, atque hæc dicendi ratio aut disciplina: nec nos quidem huic cuncti studio penitus unquam dediti fuimus. Etenim omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum, & quasi cognatione quadam inter se continentur. Ars est genus: poetica & eloquentia sunt species.

Contra genus tractatur per species:

Ut 4. Trist.

Materiamque tuis tristem virtutibus imple:
 Ardua per præceps gloria vadit iter.
Hectora quis nosset, felix si Troja fuisset:
 Publica virtutis per mala facta via est:
Ars tua Tiphy jacet, si non sit in æquore fluctus,
 Si valeant homines, ars tua, Phœbe, iacet.
Quæ latet, inque bonis cessat non cognita rebus
 Apparet virtus arguiturque malis.

Exempla igitur specialia suo generi accommodata sunt huius loci.

Ad Atticum: urbem tu relinquas? Ergo idem si Galli venirent? non est (inquit) in

parietibus

parietibus respub: at in aris & focis: fecit idem Themistocles: fluctum enim totius barbariæ ferre urbs una non poterat. At idem Pericles non fecit, annum fere post quinquagesimum, quum præter mœnia nil teneret: nostri olim urbe reliqua capta, arcem tamen retinuerunt.

CAP. XXVIII.

De distributione è subiectis.

Reliqua distributio est quodam modo consentaneorum, ut subiectorum & adiunctorum.

Distributio è subiectis est, quum partes sunt subiecta.

Ut apud Catullum.

Virginitas non tota tua est: ex parte parentũ est
Tertia pars matri data, pars data tertia patri,
Tertia sola tua est: noli pugnare duobus,
Qui genero sua iura simul cum dote dederunt.

Sic Cic. 5. Tuscul. Sint enim tria genera bonorum, ut iam è laqueis Stoicorum, quibus usum me plurib. quam soleo, intelligo, recedamus. Sint sane illa genera bonorum, dum corporis & externa iaceant humi, & tantummodo, quia sumenda sunt, appellentur bona. Alia autem divina illa, longe lateque se pandant, cœlumque contingant, ut ea qui adeptus sit, cur eum beatum modo & non beatissimum dixerim?

CAP. XXIX.

De distributione ex adiunctis.

Di-

Distributio ex adiunctis est, quando partes sunt adiuncta:

Ut hominum alii sani, alii ægri, alii divites, alii pauperes.

Sic Virgil. 1. Georg. Mundum dividit in quinque partes, mediam torridam, duas extremas frigidas, & reliquas duas temperatas:

Quinq; tenent cœlum zonæ, quarum una corusco
Semper sole rubens, & torrida semper ab igni:
Quam circum extremæ dextra lævaq; trahuntur
Cærulea glacie concretæ, atque imbribus atris:
Has inter mediamque duæ mortalibus ægris
Munere concessæ divûm.

Cæsar 1. Belli. Gal. Gallia est omnis divisa in partes tres: quarum unam incolunt Belgę, aliam Aquitani, tertiam, qui ipsorum lingua, Celtę, nostra Galli appellantur.

CAP. XXX. De definitione.

Definitio est, quum explicatur quid res sit.

Eaque vicissim definitio argui potest.

Definitio est perfecta, aut imperfecta: illa propriè definitio hæc descriptio dicitur

Definitio perfecta est definitio constans è solis causis essentiam constituentibus: quales causæ genere & forma comprehenduntur.

Atque hoc modo definitur homo, animal rationale: nempe genere *animal* intelligimus (ut dictum est) essentiam corpoream plenam

vitæ

vitæ & sensus, quæ materies hominis est, & pars formæ: cum qua si addas *rationale*, totam formam hominis comprehendes, vitæ, sensus, rationis facultate.

Itaque *perfecta definitio nihil aliud est quam universale symbolum causarum essentiam rei & naturam constituentium.*

Tales definitiones sunt artium: Grammatica est ars bene loquendi: Rhetorica bene dicendi: Dialectica bene disserendi: Arithmetica bene numerandi: Geometria bene metiendi.

CAP. XXXI. De descriptione.

Descriptio est definitio ex aliis etiam argumentis rem definiens.

Ut, homo est animal mortale, capax disciplinæ. Hic cum aliqua causa miscetur communis itemque propria circumstantia.

Atque hæc succincta brevitas non est in hac specie perpetua: sed sæpe illustriorum & magnificentiorum explicationem desiderat.

Sic gloria describitur in Miloniana: Sed tamen ex omnibus præmiis virtutis, si esset habenda ratio præmiorum, amplissimum esse præmium gloriam: hanc unam, quæ brevitatem vitæ posteritatis memoria consolaretur, quæ efficeret, ut absentes adessemus, mortui viveremus: hanc denique esse, cuius gradibus

etiam

etiam homines in cœlum videantur ascendere.

Sic AEneid. 4. Fama describitur.

Extemplo Libyæ magnas it fama per urbes,
Fama malum, quo non aliud velocius ullum.
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo:
Parva metu primo, mox sese attollit in auras,
Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit
Illam terra parens ira irritata Deorum
Extremã, ut perhibent, Cœo Enceladoq; sororem
Progenuit, pedibus celerem, & pernicibus alis:
Monstrũ, horrendũ, ingens, cui quot sunt corpore
Tot vigiles oculi subter (mirabile dictu) [plumæ
Tot linguæ, totidẽ ora sonant, tot subrigit aures
Nocte volat cœli medio terræque per umbram
Stridens, nec dulci declinat lumina somno:
Luce sedet custos, aut summi culmine tecti,
Turribus aut altis, & magnas territat urbes:
Tam ficti pravique tenax, quam nuntia veri.

Tales sunt descriptiones plantarum, animalium in physicis: item fluminum, montium, urbium in geographis & historicis.

CAP. XXXII. De testimonio divino.

Exposito artificiali argumento, sequitur inartificiale.

Argumentum inartificiale est, quod non sua natura, sed assumta artificialis alicuius argumenti vi arguit.

Itaque quum exquisita rerum veritas subtilius exquiritur, perexiguam vim probationis habet. *In*

In civilibus autem & *humanis rebus plerumque hoc argumentum præcipuam fidem è moribus arguentis efficit, si prudentia, virtus & benevolētia adfuerint.*

Id uno nomine *testimonium* dicitur.

Estque divinum vel humanum.

In divinis testimoniis numerantur non solum Deorum oracula, sed etiam responsa vatum & fatidicorum.

Quæ omnia Catilin. 3. adhibentur. Nam ut illa omittam (ait orator) visas nocturno tempore ab occidente faces, ardoremque cœli, ut fulminum iactus, ut terræ motus, cæteraque quæ ita multa, nobis consulibus, facta sunt, ut hæc, quæ nunc fiunt, canere dii immortales viderentur.

Deinde paulo post; Quo quidem tempore, quum aruspices ex tota Hetruria convenissent cædes atque incendia & legum interitum, & bellum civile ac domesticum, & totius urbis ac imperii occasum appropinquare dixerunt, nisi dii immortales omni ratione placati, suo numine prope fata illa flexissent.

Tandem quum dixisset, ut ex aruspicum responsis ludi facti, & Iovis signum maius factum conversumque ad orientem, tum ait; *Illud vero*, nonne ita præsens est, ut nutu Iovis optimi maximi factum esse videatur? ut quum hodierno mane per forum meo iussu & coniurati

& eorum indices in ædem Concordiæ ducerentur, eo ipſo tempore ſignum ſtatueretur; quo collocato atque ad vos ſenatumque converſo, omnia & ſenatus & vos, quæ erant contra ſalutem omnium cogitata, illuſtrata & patefacta vidiſtis.

Brevius eſt illud Tibulli:

Quod ſi vera canunt ſacris oracula templis,
Hæc illi noſtro nomine dicta refer:
Hoc tibi conjugium promittit Delius ipſe
Felix, ac alium deſine velle virum.

CAP. XXXIII.

De teſtimonio humano.

Teſtimonium humanum eſt commune aut proprium.

Commune, ut lex & illuſtris ſententia.

Legis autem & non ſcriptæ & ſcriptæ

Teſtimonium eſt pro Milone. Eſt enim (Iudices) non ſcripta, ſed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus: verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus, ad quam non docti, ſed facti; non inſtituti, ſed imbuti ſumus: ut, ſi vita noſtra in aliquas inſidias, ſi in vim, in tela aut latronum aut inimicorum incidiſſet, omnis honeſta ratio eſſet expediendæ ſalutis. Et ibidem: quod ſi duodecim tabulæ nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, ſi ſe telo defenderit, interfici impune voluerunt, quis eſt, qui quoquo modo quis interfectus ſit, puniendum

putet

putet, cum videat aliquando gladium ... ad occidendum hominem, ab ipsis porrigi... gibus?

Sententiæ illustris sunt proverbia.

Ut: pares cum paribus facillime congregantur, Spartam nactus es, hanc exorna.

Sunt item dicta sapientum:

Nosce teipsum. Ne quid nimis. Sponsori præsto est detrimentum.

Proprium testimonium est:

Ut Platonis illud, 1. ad Quintum fratrem. Atque ille quidem princeps ingenii & doctrinæ Plato, tum denique fore beatas respublicas putavit, si aut docti & sapientes homines eas regere cœpissent, aut, qui regerent, omne suum studium in doctrina ac sapientia collocassent. Talia sunt in poetis AEneid. ... Discite justitiam, moniti: & ne temnite divos.

Sic Homerico illo versu:

Αἴας δ' ἐκ Σαλαμῖνος ἄγεν δυοκαίδεκα νῆας.

Ajax autem ex Salamine duxit duodecim naves. Megarenses victi sunt ab Atheniensibus.

Vivorum testimonia sunt, non tantum, quum quæritur de fundo aut c... & eiusmodi negotio aliquo, sed ... obligationis, confessionis, iurisiur... testimonia sunt.

Obligationis

Exemplum est Philipp. 5. Audebo etia...

obliga...

obligare fidem meam (*P. C.*) vobis populoque Romano: quod profecto, quum me nulla vis cogeret, facere non auderem, pertimescerem que in re maxime periculosa opinionem temeritatis. Promitto, recipio, spondeo, (*P. C*) Cæsarem talem semper fore civem, qualis hodie sit, qualemque cum maxime velle & optare debemus.

Pignus autem *obligatio quædam est*:

Ut apud Virgil. Ecl. 3.

Vis ergo inter nos quid possit uterque vicissim
Experiamur? ego hanc vitulam (ne forte recuses
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere fœtus)
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.

Confessio est libera: vel expressa tormentis, quæ proprie quæstio dicitur.

Tale fuit argumentum contra Milonem, quod a Cicerone deridetur. Age vero, quæ erat aut qualis quæstio? Heus, ubi Ruscio? ubi Casca? Clodius insidias fecit Miloni? Fecit. Certa crux. Nullas fecit. Sperata libertas.

Huc etiam referri potest argumentum quo utimur, quum affirmationis nostræ approbationẽ & experientiã proponimus

Verr. 4. Ecquis Volcatio, si sua sponte venisset, unam libellam dedisset? Veniat nunc, experiatur: tecto recipiet nemo.

Terent. Eunuch.

—— Fac periculum in literis,
Fac in palæstra, in musicis, quæ liberum
Scire æquum est adolescentem, solertem dabo.

3. Trist.

Quod magis ut liqueat, neve hoc ego fingere cr(dar)
Ipse velim pœnas experiare meas.

Iusiurandum etiam testimonium est.

Quale est Æneid. 6.

Per superos, & si qua fides tellure sub ima est,
Invitus, regina, tuo de littore cessi.

Reciprocatio hic obscurior est, ut qu(od) testatũ verum sit, testis sit etiam vera(x).

PETRI RAMI DIALECTICÆ LIBER secundus de judicio

Cap. I: Quid judicium?

Adhuc prima dialecticæ artis pars fuit in inventione: pars altera sequitur in judicio.

Iudicium est secunda pars Logicæ, de disponendis argumentis, ad bene iudicandum.

Certa enim dispositionis regula unumquodque iudicatur.

Unde hęc pars Logicæ, & judicium & dispositio pro eodem dicitur.

CAP. II.

De axiomatis affirmatione ac negatione.

Exp. *Iudicium*

Iudicium est axiomaticum vel dianoëticum.

Axioma est dispositio argumenti cum argumento, qua esse aliquid aut non esse iudicatur.

Latine *enunciatum, enunciatio, pronunciatum pronunciatio, effatum* dicitur.

Axioma est affirmatum aut negatum.

Affirmatum, quando vinculum eius affirmatur.

Negatum, quando negatur.

Hinc nascitur *axiomatum contradictio, quando idem axioma affirmatur & negatur.*

CAP. III. De vero & falso.

Axioma deinde *est verum aut falsum,*

Verum, quando pronunciat, uti res est,

Falsum, contra.

Axioma verum est contingens aut necessarium.

Contingens, quando sic verum est, ut aliquando falsum esse possit.

Ut, Audentes fortuna juvat. Fac enim id esse hodie verum, cras falsum esse poterit.

Itaque veritatis huius contingentis iudicium, opinio dicitur;

Quæ pręteritorum & præſentium homi
certa eſſe poteſt, futurorum per naturam no
admodum poteſt, quamvis Deo tempora o-
mnia præſentia ſint. Itaq; Martialis Priſcu
merito cavillatur,

Sæpe rogare ſoles, qualis ſim, Priſce, futurus,
Si fiam locuples, ſimque repente potens.
Quemquam poſſe putas mores narrare futuros?
Dic mihi, ſi fias tu leo, qualis eris,

Neceſſarium, quando ſemper veru[m] eſt, nec falſum poteſt eſſe.

Et illud affirmatum appellatur κατὰ παντὸς, *de omni.*

Impoſſibile contra, quod de nullo unqu[am] verum eſſe poteſt.

Axiomata artium ſic κατὰ παντὸς *eſſ[e] debent, ſed præterea homogenea & ca-tholica.*

Axioma homogeneum eſt, quand[o] partes ſunt eſſentiales inter ſe:

Ut forma formato, ſubiectum proprio ad-
iuncto, genus ſpeciei.

Id appellatur καθ᾽ αὑτό, *per ſe.*

Axioma catholicum eſt, quando con-ſequens ſemper verum eſt de anteceden-te, non ſolum omni & per ſe, ſed etiam reciproce:

Ut, Homo eſt animal rationale. Num

rus est par vel impar. Lupus est natus ad uiulandum.

Id appellatur καθόλου πρῶτον. *universaliter primum.*

Tres hæ sunt leges documentorum artis propriorum: prima κατὰ παντὸς, lex veritatis: secunda, καθ' αὐτὸ, lex iustitiæ, tertia καθόλου πρῶτον, lex sapientiæ dicatur.

Atque eiusmodi axiomatum ita catholicorum iudicium verissima & prima scientia est.

CAP. IV. De axiomate simplici.

Atque hæc de communibus axiomatis affectionibus, species sequuntur.

Axioma est simplex aut compositum.

Simplex est, quod verbi vinculo continetur.

Itaque affirmato vel negato verbo, affirmatur vel negatur:

Ut, Ignis urit, ignis est calidus: ignis non est aqua. Hic ignis, est antecedens, urit, consequens.

Atque hic prima est inventarum rerum dispositio, causæ cum effecto, ut in primo exemplo: subiecti cum adiuncto, ut in secundo: dissentanei cum dissentaneo, ut in tertio.

Quando argumentũ quodlibet enuntiari potest (exceptis plenis comparationibus & distributionibus) consentanea quidẽ

affirmando, dissentanea negando.

Axioma simplex est generale aut speciale.

Generale, quando commune consequens attribuitur generaliter communi antecedenti.

Atque hic contradictio non semper dividit verum & falsum: sed contingentium utraque pars falsa potest esse: ut

Omnis in urbe locus Bajis prælucet amœnis,
Nullus in urbe locus Baiis prælucet amœnis.

Item non contingentium:

Ut, omne animal est rationale: Nullum animal est rationale.

Axioma speciale est quando consequens non omni antecedenti attribuitur.

Et hic contradictio semper dividit verum à falso.

Speciale est particulare aut proprium.

Particulare, quando consequens commune antecedenti particulariter attribuitur.

Huic autem axiomati generaliter cons... a dicitur.

Aliquid ignoscendum est:
Nihil ignoscendum est.
Aliqua clementia non est laudanda:

Omnis

Omnis clementia est laudanda.

Axioma proprium est, quando consequens antecedenti proprio attribuitur.

Fabulla est bella: cuius negatio & contradictio est, Fabulla non est bella.

CAP. V. De axiomate copulato.

Axioma compositum est, quod vinculo coniunctionis continetur.

Itaque è coniunctione affirmata vel negata, affirmatur, vel negatur.

Contradictionisque pars vera est, pars falsa.

Enunciatum compositum est pro sua coniunctione Congregativum aut Segregativum.

Congregativum enunciat omnia consentanea affirmando, omnia etiam dissentanea negando:

Est vero *copulatum aut connexum.*

Copulatum, cuius coniunctio est copulativa:

Ut 1. Æneid.

Vna Eurusq; Notusq; ruunt, creberque procellis Africus, ——

Hic igitur negatio erit & contradictio;

Non una Eurusq; Notusq; ruunt crebereq; procellis Africus, ——

Verum enuntiati copulati iudicium pendet ex omnium partium veritate, falsum saltem ex una parte falsa.

Huic generi affine est enunciatum relatae qualitatis, cuius coniunctio est ipsa relatio.

Eclog. 3.

Tale tuum carmen nobis, divine poeta,
Quale sopor fessis in gramine. ——

Hic copulatum judicium est tanquam diceretur: Sopor est fessis gratus, & sic tuum carmen nobis gratum est: cuius negatio,

Non tale tuum carmen nobis, divine Poeta,
Quale sopor fessis in gramine.

CAP. VI.

De axiomate connexo.

Axioma connexum est congregativum, cuius coniunctio est connexiva, si.

Ut 2. Æneid.

—— Si miserum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacemq; improba finget.

Cuius negatio est,

Non, si miserum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacemq; improba finget.

Coniunctio etiam hæc interdum negatur apertius, negando consequentiam: ut pro Amer. Non continuo, si me in sicariorum gregem contuli, sicarius sum. De Fato. Nec si omne enunciatum verum est aut falsum, sequitur illico causas esse immutabiles.

Affirmatio enim *significat, si sit antecedens*

cedens, etiam consequens esse. Negatio itaque & contradictio statuit si sit antecedens, non ideo consequens esse.

Quare, quum indicabis connexum absolute verum esse, necessarium quoq; iudicabis, & intelliges hanc necessitatem è necessaria partium connexione oriri, quæ ipsa potest esse vel in falsis partibus;

Ut, Si homo est leo, est etiam quadrupes, necessarium connexum est.

At, si connexio sit contingens & pro sua tantum probabilitate ponatur, iudicium eius tantum opinio fuerit.

Ut Terent. And.

Pamphile, si id facis, hodie postremum me vides.

Connexo axiomati affinis est ista consequentiæ relatio:

Ut, quum Tullius sit orator, est etiam peritus bene dicendi.

CAP. VII.

De axiomate discreto.

Axioma segregativum est, cuius coniunctio est segregativa.

Ideoq; argumenta dissentanea enunciat.

Enuntiativum segregativum est discretum aut disiunctum.

Discretum, cuius coniunctio est discretiva

Itaque è dissentaneis præcipue diversa enuntiat.

Tus. 5. Quanquam sensu corporis judicentur, ad animum referri tamen. Cuius negatio & contradictio est Non quanquam corporis sensu iudicentur, tamen ad animum referri: vel, Quamquam sensu corporis iudicentur, non tamen ad animum referri: Nam, tamen, est hic coniunctio præcipua.

Discretum enuntiatum iudicatur esse verum & legitimum, si partes non solum veræ sed etiam discretæ sint: falsum vel ridiculum contra.

CAP. VIII.

De axiomate disiuncto.

Axioma disiunctum est axioma segregativũ, cuius coniunctio est disiunctiva.

Ut, 1. Georg.

Illic, ut perhibent, aut intempesta silet nox
Semper, & obtenta densantur nocte tenebræ,
Aut redit á nobis aurora, diemque reducit.

De Fat. Omnis enunciatio est vera aut falsa.

Hic significatur, è disiunctis unicum verum esse.

Negatio igitur erit & contradictio: Non omnis enunciatio est vera aut falsa.

Et contradictione significatur non necessario alterutrum verum esse.

Nam

Nam, si disiunctio absolute vera est, est etiam necessaria: partesque disiunctæ sunt oppositæ sine ullo medio.

Verumtamen, quamvis absolute vera disiunctio, necessaria quoque sit, tamen nihil necesse est partes separatim necessarias esse:

Ut homo est bonus, vel non est bonus: disiunctio necessaria est; & tamen, homo est bonus, non est enunciatio necessaria. Item: homo non est bonus, non est enunciatio necessaria.

Sed disiunctionis necessitas pendet è necessaria partiũ oppositione & disiunctione, non ex earum necessaria veritate.

Disiunctio autem plerumque est ex conditione:

Ut, si quæratur, utrum Cleon venerit, an Socrates, quia ita pactum sit alterutrum tantum venturum esse.

Itaq; si disiunctio sit contingens, non est absolute vera, & tantum opinabilis est.

Qualis est frequenter in hominum usu. Ovid. in Epistola Leandri,

Aut mihi continget felix audacia salvo,
Aut mors solliciti finis amoris erit.

CAP. IX.

De syllogismo & eius partibus.

Atque

Atque eiusmodi iudicium est axiomaticum axiomatis per se manifesti; sequitur dianoeticum.

Dianœa est, quum aliud axioma ex alio deducitur.

Estque syllogismus aut methodus.

Syllogismus est dianœa, qua quæstio cum argumento ita disponitur, ut posito antecedente, necessario concludatur.

Nam, quum axioma dubium sit quæstio efficitur, & ad eius fidem tertio argumento opus est cum quæstione collocata.

Syllogismi antecedens partes duas habet, propositionem & assumtionem.

Propositio est prima pars antecedentis qua quæstionis saltem consequens cum argumento disponitur.

Assumtio est secunda pars antecedentis, qua assumitur è propositione.

Syllogismi autem *pars consequens est, quæ complectitur partes quæstionis, eamque concludit:*

Unde complexio & conclusio dicitur.

Si qua pars syllogismi defuerit, enthymema dicitur.

Si quid præter illas tres partes accesserit, prosyllogismus. Parti-

Partium etiam ordo sæpe confunditur Attamen, si qua dubitatio propterea fuerit explenda, quæ desunt: amputanda quæ supersunt, & pars qualibet in locum redigenda est.

CAP. X.

De syllogismo simplici contracto.

Syllogismus est simplex aut compositus.

Simplex, ubi pars consequens quæstionis disponitur in propositione: pars antecedens in assumtione.

Estque affirmatus è partibus omnibus affirmatis.

Negatus è negata antecedentium partium altera cum complexione.

Generalis è propositione & assumtione generalibus,

Specialis ex altera tantum generali.

Proprius ex utraque propria.

Simplex syllogismus est contractus partibus vel explicatus.

Contractus, quando exemplum pro argumento ita subiicitur particulari quæstioni, ut utramque partem antecedens & assumtione affirmatum intelligatur.

Quæ-

Quædam confidentia est virtus, ut constantia.

Quædam confidentia non est virtus, ut audacia.

Hic enim argumentum quæstionis utramque partem antecedere intelligitur, tanquam esset expressum, Constantiam esse virtutem & confidentiam: ideoque quandam confidentiam esse virtutem: item audaciam non esse virtutem, & tamen esse confidentiam, ideoque quandam confidentiam non esse virtutem.

Sic usus differendi, magister syllogistici judicii, contrahitur, nec aliter explicatur.

Atque ista expositio principium syllogismi partibus explicati ab Aristotele efficitur, tanquam per se pleno syllogismi iudicio sit clarior & illustrior.

CAP. XI.

De prima specie syllogismi simplicis explicati.

In syllogismo explicato propositio est generalis aut propria: & conclusio similis antecedenti, aut parti debiliori.

Species duæ sunt.

Prima, ubi argumentum semper sequitur, negatum in altera parte.

Generalis. I.

Turbatus non bene utitur ratione:
Sapiens bene utitur ratione:

Sapiens

Sapiens igitur non est turbatus.

Hoc judicium ita fit à Cic. 3. Tusc. Et, quemadmodum (ait) oculus conturbatus non est probe affectus ad suum munus fungendum: & reliquæ partes totumq; corpus a statu quum est motum, deest officio suo ac muneri: sic conturbatus animus non est probe affectus ad exsequendum munus suum. Munus autem animi est ratione uti: & sapientis animus ita semper affectus est, ut ratione optime utatur: nunquam igitur est perturbatus.

Generalis II.

Res mortalis est composita:
Animus non est compositus:
Animus igitur non est mortalis.

Cic. 1. Tusc. hoc syllogismo iudicat animum immortalem esse. In animi autem cognitione (inquit) dubitare non possumus, nisi forte in physicis plumbei sumus, quin nihil sit animis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex Quod quum ita sit, certe nec secerni, nec dividi, nec discerpi nec distrahi potest: nec interire igitur. Est enim interitus, quasi discessus & secretio ac diremtus earum partium, quæ ante interitum iunctione aliqua tenebantur.

Specialis I.

Lividus non est magnanimus:
Maximus est magnanimus:
Maximus igitur non est lividus.

Hoc

Hoc judicio Ovid. 3. De Pont. Eleg. 3. concludit:

Livor, iners vitium, mores non exit in altos:
Utque latens ima vipera serpit humo.
Mens tua sublimis supra genus eminet ipsum,
Grandius ingenio nec tibi nomen inest,
Ergo alii noceant miseris, optentque timeri;
Tinctaque mordaci spicula felle gerant:
At tua supplicibus domus est assueta juvandis,
In quorum numero me precor esse velis.

Specialis. II.

Saltator est luxuriosus:
Muræna non est luxuriosus:
Muræna igitur non est saltator.

Cic. pro Mur. Nemo enim fere saltat sobrius, nisi forte insanit: neque in solitudine, neque in convivio moderato atque honesto. Intempestivi convivii, amœni loci, multarum deliciarum comes est extrema saltatio. Tu mihi arripis id, quod necesse est omnium vitiorum esse postremum: relinquis illa, quibus remotis hoc vitium omnino esse non potest: nullum turpe convivium, non amor, non comessatio, non libido, non sumtus ostenditur: & quum ea non reperiantur, quæ voluptatis nomen habent, quæque vitiosa sunt, in quo ipsam luxuriam reperire non potes, in eo te umbram luxuriæ reperturum putas? Hoc judicii modo Ovidius 1. Trist. Eleg. 1. tripliciter concludit, dum carminum suorum excusationem exponit.

Carmina proveniunt animo deducta sereno:
Nubila sunt subitis tempora nostra malis.

Carmi-

Carmina secessum scribentis & ocia quærunt:
Me mare, me venti, me fera jactat hyems.
Carminibus metus omnis abest: ego perditus ensem
Hæsurum jugulo jam puto iamque meo.
Hæc quoque quæ facio, judex mirabitur æquus:
Scriptaque cum venia qualiacunque leget.

Proprius. I.

Agesilaus non est pictus ab Apelle.
Alexander est pictus ab Apelle:
Alexander igitur non est Agesilaus.

Proprius II.

Cæsar oppressit patriam:
Tullius non oppressit patriam;
Tullius igitur non est Cæsar.

CAP. XII.

De secunda speciei syllogismi simplicis explicati.

Secunda species explicati syllogismi est quando argumentũ antecedit in propositione sequitur affirmatum in assumtione.

Affirmatus generalis:

Omne iustum est utile:
Omne honestum est iustum:
Omne igitur honestum est utile.

Quod Cicer. 2. Offic. ita concludit: Summa quidem auctoritate philosophi, severe sane atque honeste hæc tria genera confusa cogitatione distinguunt. Quidquid enim iustum sit, id etiam utile esse censent. Itemque, quod honestum, idem justum. Ex quo efficitur, ut quid-

quidquid honestum sit, idem sit utile.

Negatus generalis.

Timidus non est liber:
Avarus est timidus:
Avarus itaque non est liber.

Hoc ita concluditur & iudicatur ab Horatio 1. Epist.

Quo melior servo, quo liberior sit avarus,
In triviis fixum quum se demittit ob assem,
Non video. Nam qui cupiet, metuet quoq; porro:
Qui metuens vivit, liber mihi non erit unquam.

Sic Terent. in Eunuch. concludit: & judicat

Consilii expers, consilio regi non potest:
1. *Amor est consilii expers:*
Consilio itaque regi non potest.

Syllogismus his verbis sequitur:

Here, quæ res in se neque consilium neq; modum
Habet ullum, eam consilio regere non potes.
In amore omnia hæc insunt vitia: iniuriæ,
Suspiciones, inimicitiæ, induciæ,
Bellum, pax rursum. Incerta hæc si tu postules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quam si des operam, ut cum ratione insanias.

Affirmatus specialis.

Consules virtute facti, studiose rempub. tueri debent:
Cicero est virtute factus Consul:
Cicero igitur rempub. studiose tueri debet.

Sic orator diligentiam suam Agra. 2. concludit & judicat: Nam cum omnium consulum, ait, gravis in republica custodienda, cura

ac diligentia debet esse, tum eorum maximè, qui non in incunabulis sed in campo sunt consules facti. Nulli populo Romano pro me majores nostri spoponderunt: mihi creditum est à me petere, quod debeo, me ipsum appellare debetis. Quemadmodum quum petebam, nulli me auctores generis mei vobis commendarunt: sic, si quid deliquero, nulla sunt imagines, quę me à vobis deprecentur. Quare modo ut vita suppetat (quanquam ego sum is, qui eam possum ab istorum scelere insidiisque defendere) polliceor hoc vobis, Quirites bona fide, rempub. vigilanti homini, non timido, diligenti, non ignavo commisistis.

Quod optatum redierit, gratum est:
Lesbia Catullo *optata rediit:*
Grata igitur est.

Catullus sic concludit.

Si quicquam cupidoq; optantiq; obtigit unquã &
Insperanti, hoc est gratum animo proprie.
Quare hoc est gratum, nobis quoq; charius auro,
Quod te restituis, Lesbia, mi cupido.
Restituis cupido atque insperanti ipsa refers te
Nobis, O lucem candidiore nota!
Quis me uno vivit felicior? aut magis hac quid
Optandum vita dicere quis poterit?

Negatus specialis.

Deceptor amantis puellæ non est laudandus:
Demophoon est deceptor amantis puellæ, ut Phyllidis:
Demophoon igitur non est laudandus.

Phyllis apud Ovidium ita iudicat Demophoontem

phoontem laudandum non esse:

Fallere credentem non est operosa puellam
Gloria: simplicitas digna favore fuit.
Sum decepta tuis & amans & fœmina verbis,
Di faciant laudis summa sit ista tuæ!

Affirmatus proprius.

Octavius est hæres Cæsaris:
Ego sum Octavius:
Sum igitur hæres Cæsaris.

Negatus proprius,

Antonius non est filius Cæsaris:
Tu es Antonius:
Non es igitur filius Cæsaris.

CAP. XII.

De syllogismo connexo primo.

Adhuc syllogismus simplex fuit.

Syllogismus compositus est syllogismus, ubi tota quæstio est pars altera propositionis affirmatæ & compositæ: argumentum est pars reliqua.

Tollere autem in composito syllogismo, est specialem contradictionem ponere.

Syllogismus compositus est connexus aut disiunctus.

Syllogismus connexus est syllogismus compositus propositionis connexæ.

Estque duorum modorum.

Primus modus syllogismi connexi est

qui

qui assumit antecedens, & consequens concludit.

Quomodo Cicero iudicat & concludit lib. 2. de divinatione;

Si Dii sunt, divinatio est:
Sunt autem dii:
Divinatio est igitur.

3. Offic. Atque si etiam hoc natura præscribit, ut homo homini, quicunque sit, ob eam ipsam causam, quod is homo sit, consultum velit, necesse est secundum eandem naturam omnium utilitatem esse communem. Quod si ita est, una continemur omnes & eadem lege naturæ. Idque ipsum si ita est, certe violare alterum lege naturæ prohibemur, Verum autem primum: verum igitur & extremum.

Sic Æneid. 4. Dido judicat Æneæ remanendum esse.

Mene fugis? Per ego has lacrymas dextramq; tuã, (te
Quando aliud mihi iam mi ei æ nil ipsa reliqui,
Per connubia nostra, per inceptos hymenæos,
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Dulce meum: miserere domus labentis, & istam,
Oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem
Te propter Libycæ gentes Nomadumq; tyranni
Odere, infensi Tyrii: te propter eundem
Extinctus pudor, &, qua sola sidera adibam,
Fama prior. Cui me moribundam deseris hospes

Frequenter hic non assumitur idem, sed maius:

Ut 1. Catil. *S*i te parentes timerent atque odissent tui, neque illos ulla ratione placare posses,

posses, ut opinor, ab eorum oculis aliquo concederes. Nunc te patria (quæ communis est omnium nostrum parens) odit ac metuit, & iam diu nihil de te iudicat, nisi, te de parricidio suo cogitare: huius tu neque auctoritatem verebere? neque iudicium sequere? neque vim pertimesces?

Concludendi modus hic idem est, quando propositio est relata temporis.

Quo genere nympha Oenone, apud Ovid. concludit errorem stultitiæ suæ.

Quum Paris Oenone poterit spirare relicta,
Ad fontem Xanthi versa recurret aqua.
Xanthe retro propera, versæq; recurrite lymphæ:
Sustinet Oenonen deseruisse Paris.

CAP. XIV.

De syllogismo connexo secundo.

Secundus modus connexi tollit consequens, ut tollat antecedens.

Si ulli rei sapiens assentietur usquam, aliquando etiam opinabitur:
Nunquam autem opinabitur:
Nulli igitur rei assentietur.

Eodem syllogismo Ovid. 2. Trist. stultitiam suam iudicat.

Si saperem, doctas odissem iure sorores,
Numina cultori perniciosa suo.
At nunc (tanta meo comes est insania morbo!)
Saxa memor refero rursus ad icta pedem.

Hæ duæ syllogismi species sunt omnium usitatissimæ.

CAP. XV.

De syllogismo disjuncto primo.

Syllogismus disiunctus est syllogismus compositus propositionis disiunctæ.

Modi duo sunt.

Primus tollit unum, & reliquum concludit.

Ut:

Aut dies est aut nox est:
At dies non est:
Nox igitur est.

Ciceronis pro Cluentio judicium tale est: Sed quum esset hæc illi proposita conditio; ut aut iuste pieque accusaret, aut acerbe indigneque moreretur; accusare quoquo modo posset, quam illo modo mori maluit. Disjunctio clarior sic erit:

Aut accusandum aut moriendum:
Non moriendum:
Accusandum igitur.

Sic idem, 2. Phil. ratiocinatur: Nunquamne intelliges tibi statuendum esse, utrum illi, qui istam rem gesserunt, homicidæ sunt, an vindices libertatis? Attende enim paulisper, cogitationemq; sobrii hominis ad punctum temporis suscipe: & ego qui sum illorum, ut ipse fateor, familiaris, ut à te arguor, socius, nego quicquam esse medium: confiteor illos, nisi liberatores populi Rom. conservatoresq; rei-publicæ

publicæ ſint, plus quam ſicarios, pluſquam homicidas, plus quam parricidas eſſe. Si quidem eſt atrocius patriæ parentem, quam ſuum occidere, Tu homo ſapiens & conſideratus, quid dicis? Si parricidæ, cur honoris cauſa te ſunt & in hoc ordine, & apud populũ Romanum ſemper appellati? cur M. Brutus, te referente, legibus eſt ſolutus, ſi ab urbe plus quam decem dies abfuiſſet? cur ludi Apollinares incredibili M. Bruti honore celebrati? cur provinciæ Caſſio & Bruto datæ? cur quæſtores additi? cur legatorum numerus auctus? Atque hæc acta per te. Non igitur homicidæ. Sequitur ut liberatores tuo iudicio ſint; quando quidem tertium nihil poteſt eſſe.

Si partes disiunctæ propoſitionis ſint duabus plures, iudicandi concludendique ars erit eadem.

Sic Cicero iudicat Rabirium cum conſulibus eſſe oportere: Atqui videmus (ait) hæc in rerum natura tria fuiſſe, ut aut cum Saturnino eſſet, aut cum bonis, aut lateret. Latere autem, mortis erat inſtar turpiſſimæ: cum Saturnino eſſe, furoris & ſceleris: virtus & honeſtas & pudor cum coſſ. eſſe cogebat.

CAP. XVI.

De ſyllogiſmo disiuncto ſecundo.

Disiunctus ſecundus è propoſitione partibus

tibus omnibus affirmata assumit unum: & reliquum tollit: ut,

Dies est, aut nox est:
At dies est:
Nox igitur non est.

Sic Iuno cum Iove de Turno concludit. 10. Æneid.

Quid si, quod voce gravaris,
Mente dares, atq; hæc Turno rata vita maneret?
Nunc manet insontem gravis exitus, aut ego veri
Vana feror: quod ut ô potius formidine falsa
Ludar, & in melius tua, qui potes, orsa reflectas.

Eiusmodi syllogismus efficitur è propositione copulata negata, quæ negata complexio dicitur: quaque disiunctionis affirmatæ vim obtinet:

Non & dies est, & nox est:
At dies est:
Non igitur nox est.

CAP. XVII. De methodo secundum Aristotelem unica.

Methodus est dianœa variorum axiomatum homogeneorum, pro naturæ suæ claritate præpositorum, unde omnium inter se convenientia iudicatur, memoriaque comprehenditur.

Atque, ut spectatur in axiomate veritas & falsitas, in syllogismo consequentia & inconsequentia:

Sic in methodo consideratur, ut per se clarius praecedat, obscurius sequatur, omninoq; ordo & confusio iudicatur.

Sic disponetur ex homogeneis axiomatis primo loco absoluta notione primum, secundo secundum, tertio tertium, & ita deinceps.

Ideoque methodus ab universalibus ad singularia perpetuo progreditur.

Hac enim sola & unica via proceditur ab antecedentibus omnino & absolute notioribus ad consequentia ignota declarandum, eamque solam methodum Aristoteles docuit.

CAP. De prima methodi illustratione per exempla artium.

Sed methodi unitatem exempla doctrinarum & artium praecipuè demonstrant praecipueque vendicant.

Quibus quamvis omnes regulæ generales sint & universales, tamen earum gradus distinguuntur: quãtoq; unaquæq; generalior erit, tanto magis præcedet.

Generalissima loco & ordine prima erit quia lumine & notitia prima est.

Subalterna consequentur, quia claritate sunt proximæ; atq; ex his natura notiores

res præponetur, minus notæ substituetur.
Tandemq; specialissimæ substituentur.
Definitio itaque generalissima prima erit.
Distributio sequetur,
Quæ si multiplex fuerit, præcedet in partes integras partitio, sequetur divisio in species.
Partesque ipsæ & species eodem ordine sunt rursus tractandæ ac definiendæ, quo distributæ fuerint.
Et transitionum vinculis, si longior intereas intersit explicatio, colligandæ sunt Id enim auditorem reficit ac recreat.

Atque ut res familiarius accipiatur, exemplo quoq; familiari nobis utẽdum est. Omnes definitiones, distributiones, regulæ grammaticæ repertæ sint, atque unaquæque sigillatim judicata: omniaque hæc documenta variis tabellis inscripta, una confundantur & conturbentur in hydria aliqua, ut in ollæ ludo fieri solet: hic si quæras, quæ pars dialecticæ te doceat has regulas ita confusas disponere & in ordinem redigere: primo locis inventionis nihil opus est, quum sint omnia reperta neq; primo axiomatis judicio, quum unumquodque axioma probatum & æstimatum sit: neq; secundo syllogismi judicio opus, quum

mnes singularum rerum controversiæ his de rebus disceptatæ & conclusæ: sola methodus superest. Dialecticus igitur lumine methodi artificiosæ, seligit in hac urna definitionem grammaticę (id enim est generalissimum) & primo loco statuet: Grammatica est doctrina bene loquendi. Tum requiret in eadem urna partitionem Grammaticæ, & collocabit secundo loco: Partes Grammaticæ sunt duæ Etymologia & Syntaxis. Deinceps in eodem vase definitionem Etymologiæ de vocibus separabit, & tertio gradu antecedentibus adiunget. Tum vocis partes in literis & syllabis, speciesque in vocibus numeri & sine numero requiret, exituumq; transitiones suis locis collocabit. Atque ita omnium Etymologiæ partium definitiones, distributiones, colligationes, exempla denique specialissima in singulis disponet. Idemque in Syntaxi faciet.

Hanc viam omnes artes sibi proposuerunt.

CAP. XIX.

De secunda methodi illustratione per exempla poetarum, oratorum, historicorum.

Atqui methodus, non solum in materia artium & doctrinarum adhibetur, sed in omnibus rebus quas facile & perspicuè docere volumus.

Ideoque poetæ, oratores omnesque omnino

mrino ſcriptores, quoties docendum ſibi auditorem proponunt, hanc viam ſequi volunt: quamvis non uſquequaque ingrediantur atque inſiſtant.

Virgil. in Georg. diſtribuit propoſitam materiam in quatuor partes, ut ante dixi: primoque libro res communes perſequitur, ut aſtrologiam, meteorologiam, deque ſegetibus & earum cultu differit, quæ pars operis prima erat, tumque tranſitio adhibetur initio ſecundi libri:

Hactenus arvorum cultus & ſidera cœli:
Nunc te, Bacche, canam.

Deinceps ſcribit generaliter de arboribus, tum ſpecialiter de vitibus. Tranſitio ſecunda adhibetur ad tertiam partem, ſed imperfectior & ſine epilogo, tertii libri initio de bobus, equis, ovibus, capris, canibus:

Te quoq; magna Pales, & te memorande canemus
Paſtor ab Amphryſo.

Tandem initio quarti libri tranſitio tertia eſt de quarta parte, ſed item imperfecta, è ſola propoſitione de apibus:

Protinus aerii mellis ſilveſtria dona
Exſequar. ——

Sic igitur poeta generaliſſimum primo, ſubalterna medio; ſpecialiſſima extremo loco ponere ſtuduit.

Sic Ovidius in Faſtis diſpoſitionis huius gratiam ſequitur: propoſuit initio ſummā operis.

Tempora cum cauſis Latium digeſta per annum,

Lapſaque ſub terras ortaque ſigna canam.

Mox, imploratione facta, partitionem anni ſtatuit, factam à Romulo primum in decem menſes, quam reprehendit:

Tempora digereret quum conditor urbis, in anno
Conſtituit menſes quinque bis eſſe ſuo.

Et paulo poſt Numæ diviſionem pleniorem adjungit:

At Numa nec Ianum nec avitas prætetit umbras
Menſibus antiquis præpoſuitque duos.

Denique poeta, communes differentias interpretatus diei faſti, nefaſti, comitialis, nundinalis, calendarum, nonarum, iduum, tum atri, tandem unumquemque menſem ſuo loco proſequitur, & præfatione ordinis hujus a generalibus ad ſpecialia ſtudium indicat.

Hæc mihi dicta ſemel, totis hærentia faſtis,
Ne ſeriem rerum ſcindere cogar, erunt.

Tandem ſingulis partibus expoſitis tranſitio conjungitur, ut in fine 1. & initio 2.

Sed jam prima mei pars eſt exacta laboris,
Cumque ſuo finem menſe libellus habet.
Ianus habet finem cum carmine, creſcat & annus:
Alter ut it menſis, ſic liber alter eat.

In ſingulis libris poſtea tranſitiones adhibentur, ſed minus accuratæ.

Oratores in procœmio, narratione, confirmatione, peroratione, hunc ordinem affectant, eumque artis & naturæ & rei ordinem appellant, & interdum ſtudioſius aſſectantur.

Ut

Ut in accusatione Cicero primum proponendo, tum partiendo; Quæstor (inquit) Cn. Papyrio Cos. fuisti ab hinc annos quatuordecim, & ex illa die ad hanc diem quæ fecisti, in iudicium voco, hora nulla vacua furto, scelere, crudelitate, flagitio reperietur.

Propositio hic & definitio summæ rei est, tanquam in hoc iudicio generalissima. Particio sequitur:

Hi sunt anni consumti in quæstura & legatione Asiatica, & pretura urbana & prætura Siciliensi: quare hæc eadem erit quadripartita distributio totius accusationis meæ.

Quas partes quatuor earumque partium particulas deinceps suo quamque ordine & loco tractavit, & transitionibus copulavit, tres primas tertio libro.

Quamobrem (ait) quæstura istius demonstrata, primique magistratus & furto & scelere perspecto, reliqua attendite.

Tum vero expositis legationis criminibus, transitio ad preturam sequitur.

Verum ad illam iam veniamus preclaram preturam, criminaque ea, quæ notiora sunt his qui adsunt, quam nobis, qui meditati ad dicendum paratique venimus.

Transitio hæc imperfectior est sine epilogo tandem principio quartæ orationis transitio est consimilis ad quartam partem de prætura Siciliensi: Multa mihi necessario, iudices, prætermittenda sunt; ut possim aliquo modo de

iis

iis rebus, quæ meæ fidei commissæ sunt, dicere. Recepi enim causam Siciliæ: ea me ad hoc negotium provincia attraxit.

Sic Livius summam septingentorum annorum initio complectitur, tum per decades dividit.

CAP. XX.

De crypticis methodi.

Hæc igitur in variis axiomatis homogeneis suoque vel syllogismi iudicio notis methodus erit quoties perspicuè res docenda erit.

At quum delectatione motuve aliquo maiore, in parte aliqua fallendus erit auditor, homogenea quædam reiicientur ut definitionum, partitionum, transitionumque lumina.

Quædam assumentur heterogenea, velut digressiones a re & in re commorationes.

Sed præcipue rerum ordo initio invertetur, antecedentiaque non nulla consequentibus postponentur.

Itaque ad illam perfectæ methodi regulam hæc alicubi imperfectior forma non solum detractis rebus mutila est, vel superadditis redundat, sed ordinis sui quibusdam gradibus inversis præpostera est.

Quod

Quod poeta facit maiore quadam artificii specie, dum populum ducendum sibi proponit, id est, belluam multorum capitum, ideoque variis modis decipit, incipit a medio, ibique primum sæpe comprehendit, postremum denique incerto aliquo & inopinato casu concludit.

Sic (ut Hor. ait) Hom. Iliada disposuit.

Nec gemino bellum Trojanum orditur ab ovo.
Semper ad eventum festinat, & in medias res,
Non secus ac notas, auditorem rapit, &, quæ
Desperat tractata nitescere posse, relinquit.
Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
Primo ne medium, medio ne discrepet imum.

Sic Virg. Æneam a Sicilia excepit, & in convivio Carthaginis præterita narrantem fecit, postrema variis perturbata casibus induxit. Sic comici poetæ, tametsi magno judicio comœdias per actus & scenas distinguunt: efficiunt tamen, ut omnia fortuita videantur.

Oratores vero ad victoriam omnia referunt. Itaque non tam docendi, quam permovendi gratia firmissimum quodque primum ab iis collocatur, dum tamen ea, quæ æque excellent serventur etiam ad extremum, & Homerica dispositione, mediocria in mediam turbam atque in gregem conferantur.

INDEX.

INDEX CAPITUM

Cap. *LIBRI I.* Pag.

Cap. LIBRI II: Pag.

FINIS.

Petri Rami dialectica libri duo

William